

Uloga preduzetništva u razvoju konkurentnosti privrede Srbije

Aleksandra Đ. Nikolić, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, mobilni telefon 069-2000-954, e-mail aleksandranikolic.fimek@gmail.com
Maja S. Kovačević, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

Sažetak

Upravljanje je znanje s kojim dobar preduzetnik može upotrebljavati resurse, i to ne samo svoje već i tuđe. U ovom radu preduzetništvo se razmatra sa tri ključna aspekta: operativnog, taktičkog i strategijskog. Prva dva se odnose na individualnog preduzetnika, odnosno na upotrebu njegovih resursa i sticanje permanentnih znanja na tom području. Poslednji, ali ne manje važan, odnosi se na razvoj optimalnog odnosa između države kao institucije (javni menadžment) i preduzetnikâ menadžerâ. Uspostavljanje ovog optimumima zahteva državnu strategiju razvoja permanentnog sticanja preduzetničkih znanja kroz celovit obrazovni sistem. Dakle, mora se iskoristiti sinergija individualnog menadžerstva sa preduzetničkim segmentom društva (naročito iz domena malih i srednjih preduzeća). U ovom kontekstu, nužni i dovoljni uslovi mogu se obezbediti na državnom nivou osavremenjavanjem preseca razvoja znanja, na sva tri razmotrena nivoa. Rezultati razmotrenih problema upućuju na zaključak da bi delotvornost državnih mera u analiziranom smislu, imala pozitivne i dalekosežne pozitivne posledice po konkurentnost privrede Srbije.

Ključne reči: *inovacije, menadžer, obrazovni sistem, preduzetnik, strategija razvoja, znanje.*

1. Uvod

Tranzicija sa centralno planske na tržišno orijentisanu privredu početkom devedesetih godina 20. veka u Srbiji započela je procesom restrukturiranja, uz istovremeni proces liberalizacije na području međunarodne razmene, odnosno snažnije otvaranje domaćeg tržišta. Taj proces, uporedo sa privatizacijom, trebalo je da doprinese značajnim promenama strukture industrijske proizvodnje i iskazivanju komparativnih prednosti Srbije u međunarodnoj razmeni. Međutim, strukturne promene industrijske proizvodnje dovele su do značajnog pada poljoprivredne i prehrambene industrije, koje su na početku procesâ tranzicije bile najznačajnije komponente ukupnog izvoza Srbije. Pored toga, pad proizvodnje zabeležen je kod industrijskih sektora sa većim sadržajem dodatne vrednosti. Rezultati empirijskih analiza ukazali su na značajan gubitak komparativnih prednosti kod tradicionalnih izvoznih delatnosti Srbije: poljoprivredni proizvodi (sirovine), proizvodnja hrane i pića i proizvodnja hemijskih proizvoda. Komparativne prednosti su izražene tek kod nekoliko turističko-ugostiteljskih delatnosti, gde se ostvaruje mala dodatna vrednost. Upoređeno sa gubitkom komparativnih prednosti kod većine industrijskih sektora došlo je do pada specijalizacije u intra-industrijskoj razmeni, koja se pokazala značajnim činiocem uspešnog restrukturiranja industrijske proizvodnje kod tranzicionih zemalja koje su pristupile EU.

Sa iznete tačke gledišta, može se izvesti implicitni zaključak o nedovoljnom pridavanju značaja razvoju preduzetništva u tranzicionim procesima, što posebno važi za odnose između nosilaca vla-

sti i preduzetnika kao potencijalno nezaobilaznih nosilaca privrednog razvoja. Pri tome je irelevantno da li se radi o individualnim preduzetnicima, njihovim strukovnim (granskim) udruženjima, ili o državnom strategijskom nivou. Ovaj zaključak se može proširiti i u tvrdnju da se ovde radi o veoma bitnim uzročnicima recesije u kojoj se privreda Srbije danas nalazi.

Iako je preduzetništvo postalo široko prihvaćeno kao vitalna snaga u privredama razvijenih zemalja, malo je neobično što još uvek ne postoji apsolutna saglasnost oko pitanja suštine preduzetničke aktivnosti. U osnovi, može se reći da je preduzetništvo sistem znanja, veština i stavova koji prevazilaze privredne okvire, što znači da se ovaj pojam mora razmatrati kao ključna kompetencija celoživotnog učenja.

2. Opšte karakteristike preduzetništva

U savremenoj literaturi preduzetništva *Schumpeter*-ova škola, koja zastupa stanovište da je preduzetništvo kao fenomen proizašlo iz stanja neravnoteže, imala je najveći uticaj. U svom klasičnom delu „*Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*“ (Teorija ekonomskog razvoja, 1911.), Šumpeter je razradio teoriju tzv. kreativne destrukcije, po kojoj nove firme sa preduzetničkim duhom isključuju manje inovativne, što je na kraju krajeva potvrđeno i u praksi u kojoj je bio vidljiv veći stepen ekonomskog rasta. Kasnije, 1942. godine, razrađujući problem kapitalizma i demokratije, Schumpeter je uočio da velike korporacije imaju tendenciju opiranja promenama, što je vodilo osnivanju brojnih novih preduzetničkih firmi radi sprovođenja inovativnih aktivnosti (Williamson, 1968).

Činjenica da ne postoji jedinstvena definicija preduzetništva, nesumnjivo odražava višedimenzionalnost ovog koncepta. Definicije preduzetništva obično variraju između ekonomskih i menadžment razmatranja. Iz ekonomske perspektive, pravi se razlika između ponude finansijskog kapitala, inovacija, alokacije resursa kod mogućih alternativnih upotreba i donošenja odluka. Dakle, preduzetnik je osoba koja obuhvata čitav spektar ove funkcije: specijalizovana za preuzimanje odgovornosti pri donošenju odluka koje utiču na lokaciju, oblik i korišćenje robe, sredstva ili institucije (Link, 2011).

Razmatranja iz perspektive upravljanja, definišu razliku između preduzetnika i menadžera u tome da je preduzetništvo način upravljanja koji uključuje iskorišćavanje prilika, bez obzira na trenutno raspoložive resurse. Dakle, preduzetnici identifikuju mogućnosti, imaju sposobnosti za formiranje potrebnih resursa i sprovođenje praktičnog akcionog plana. Oni to mogu da postignu zahvaljujući svojim sposobnostima za percepciju novih ekonomskih mogućnosti i naknadno uvođenje novih ideja na tržištu, što znači da je preduzetništvo aktivnost procesa, a sami preduzetnici su agenti promena. (Stivenson, 2000, str.1). Slično ovom shvatanju, u dokumentima OECD-a data je definicija preduzetništva po kojoj su preduzetnici nosioci promena i razvoja u tržišnoj ekonomiji, koji mogu delovati na proces ubrzanja proizvodnje, širenje i primenu inovacija. Pored toga, oni traže i identifikuju potencijalno profitabilne ekonomske prilike i spremni su da rizikuju u procesu implementacije (OECD, 2004, str. 11).

Kompleksnost preduzetništva proističe iz najmanje dve grupe aktivnosti. *Prva grupa* obuhvata aktivnosti koje izazivaju promene pojedinaca, grupa kao što su: mreže, projekti, linije poslovanja, firme, ili čitave industrijske grana; geografske jedinice posmatranja, kao što su: naselja, klasteri i regioni. Nijedna navedena organizaciona forma ne može imati monopol u preduzetništvu. *Druga* proističe iz saznanja da je koncept promena uslovljen nekim reperom. Naime, promene realizovane na nivou pojedinca ili preduzeća, ne uključuju nužno novu praksu u industriji, ili ako se ta praksa reflektuje na domaću industriju, ne mora da važi i za globalnu. Sledi zaključak da je koncept pre-

duzetništva ugrađen u lokalni kontekst, što može značiti da vrednost preduzetničke aktivnosti koja je nova za pojedinca, sa stanovišta firme ili fabrike može imati ograničenu vrednost.

Shodno iznetom, sledi da postoje tri nivoa koji karakterišu kompleksnost preduzetništva. *Na prvom nivou*, preduzetništvo uključuje odluke i akcije pojedinaca, koji mogu da deluju sami ili u kontekstu grupe. *Na drugom nivou*, preduzetništvo uključuje analize na nivou industrije, kao i na prostornih nivoima, poput gradova, regiona i zemalja. *Treći nivo* je državni strategijski nivo, koji se u današnje vreme svetske globalne krize smatra prioritarnim. Naime, brzina i obim tehničko-tehnoloških promena, inovativna delatnost, ubrzana globalizacija na svim područjima ljudske aktivnosti i recesija izazvana svetskom ekonomskom krizom, kao imperativ nameću nužnost razvoja preduzetništva na svim navedenim nivoima.

3. Tehničko-tehnološki razvoj, inovacije i visoko obrazovanje

3.1. Uticaj tehničko-tehnološkog razvoja na sistem obrazovanja

U gotovo svim empirijskim istraživanjima obrazovanje se ističe kao važan faktor rasta produktivnosti. Mnogi istraživači su s pravom isticali činjenicu da opadajuća tendencija izdataka za istraživanje i razvoj deluje kao faktor usporavanja rasta produktivnosti. Izdaci za istraživanje i razvoj, kao preduslov tehnološkog progressa, indirektno uslovljavaju rast produktivnosti rada u zavisnosti od obima i racionalnog lociranja sredstava, ali još važnije od njihove strukture po izvorima finansiranja i po granama (Audretsch, 2007). Međutim, rast produktivnosti može biti uslovljen više transferom tehnologije nego ulaganjima u sopstvena istraživanja. Koncept endogenog tehnološkog progressa razotkriva vremenski pomak u istraživanjima i njihovoj proizvodnoj primeni. Konačno, i uloga novih znanja opredmećenih u kapitalu nije kvantitativno valorizovana (Morrison, 1991).

Kansnija istraživanja o značaju rastućih efekata kvaliteta obrazovanja na rast produktivnosti rad ukazala su na činjenicu da obrazovanje postaje značajniji izvor rasta u periodima usporavanja privredne aktivnosti (Psacharopoulos, 2002). U tom smislu, potvrđeno je da investicije nemaju prave efekte ako nisu povezane s obrazovanjem zaposlenih, što praktično znači da se radi o komplementarnosti obrazovanja i tehnološkog progressa, pri čemu je *tok inovacija direktno uslovljen visinom izdataka za investicije i razvoj*. (Psacharopoulos, 2008).

Nove tehnologije pretstavljaju izazov za promene u sistemu obrazovanja, što je uzrokovalo napuštanje klasičnog uskog koncepta ljudskih kvaliteta radne snage, tj. stručnost (*skill*), kao sposobnost stečena obrazovanjem i praksom koja zadovoljava zahteve posla, odnosno radnog mesta (*job requirements*). *Insistira se na permanentnom obrazovanju, kao instrumentu za ostvarivanje vertikalne mobilnosti u karijeri pojedinca i za iskorišćavanje ljudskih sposobnosti kao što su inicijativa, kreativnost i inovativnost* (Von Borgstede, 2002). Osnovni tip inovacije u savremenom privrednom razvoju počiva na istraživačkoj delatnosti (*knowledge based innovation*), koja se temelji na konvergenciji različitih vrsta znanja i na vremenskom pomaku od momenta pojave novog znanja do njegove primene kao nove tehnologije (Drucker, 1994).

Po pitanju difuzije inovacija razlikuju se četiri problemska pristupa, i to: razvojna perspektiva, perspektiva usvajanja, tržišna perspektiva i perspektiva prilagođavanja (Brown, 1981).

Razvojna perspektiva (*Development Perspective*) istražuje zavisnosti lansiranja i difuzije inovacija, i objašnjava kako makroekonomski pokazatelji utiču na difuziju inovacija i kakvi su efekti inovacija na privredni rast. Perspektiva usvajanja (*Adoption Perspective*) pokazuje da je difuzija inovacija determinisana određenim svojstvima inovacije i sociološkim i psihološkim svojstvima po-

tencijalnog usvajača. Potencijalni usvajač inovacije prolazi kroz pet faza razmišljanja: znanje o inovaciji (*konsoledge*), izgradnja stava prema inovaciji (*persuasion*), prihvatanje ili odbijanje inovacije (*dicision*), primena inovacije (*implementation*) i preispitivanje odluke (*confirmation*). Pri tome, sam tok procesa difuzije inovacija može se interpretirati kao "proces imitacija" i kao "proces infekcije". Kod *prve interpretacije* polazi se od pretpostavke da samo pojedinac zna za inovaciju i da potencijalni usvajač inovacije ima šanse da je usvoji komuniciranjem sa pojedincem koji je istu već prihvatio i čije znanje predstavlja povoljno okruženje (često deluje i kao "epidemija"). Druga *interpretacija* objašnjava tok procesa difuzije inovacija na bazi pretpostavke da "infekcija" ne nastupa kontaktom unutar kruga potencijalnih usvajača nego masovnom komunikacijom kojom je u svakom trenutku obuhvaćen i jedan broj onih koji nisu informisani, a koji će postati osvajači inovacija (Fagerberg, 2003).

Tržišna perspektiva (*Market and Infrastructure Perspective*) u procesu usvajanja inovacija polazi od uključivanja ponuđača inovacija u model. Modeli difuzije inovacija, koji polaze od perspektive tržišta, čine sintezu modela "perspektive usvajanja" i makroanalitičkog marketinškog miksmoдела, koji se zasnivaju na konceptu životnog ciklusa proizvoda. U ovom modelu, instrumentarij prodaje utiče na tok difuzije inovacije. Konačno, perspektiva prilagođavanja (*Economic History Perspective*) polazi od kvalitativne promene, tako da je proizvod pred kraj procesa difuzije jedva uporediv sa istim proizvodom na samom početku (Crandall, 2005).

3.2. Zaostajanje Srbije u korišćenju naučno-tehnoloških potencijala

Srpska privreda u školstvu i dalje ima drugorazredni značaj, a znanje se samo delimično prenosi i koristi. Investiranje u razvoj znanja **Krugman** je nazvao "tehnološki intenzivnim dobrom", i kao takvo ima tretman fiksnog troška i javni karakter, a time i legitimnu državnu podršku. S druge strane, svetski trendovi u pogledu militarizacije nauke, industrijalizacije obrazovanja i komercijalizacije nekih tradicionalnih javnih usluga (kultura, zdravstvo, obrazovanje), samo su refleksija relativno nove politike podređivanja proizvodnje robâ proizvodnji profita". Naime, kapital izuzetno dobro prati izazove subverzivnih snaga novih zajedničkih potreba u nastojanju da ih kontroliše. Na taj način društvo pokazuje tendenciju kontrole nad ljudima pomoću znanja koje im se daje, a s druge strane, to isto društvo ne pruža adekvatna znanja koja bi omogućavala ljudima da kontrolišu i direktnije utiču na preobražavanje društva (Baum, 2007).

Industrijski razvijen i tržišno orijentisan svet zašao je u novu fazu ubrzanog naučnog i tehnološkog razvoja (Harfst, 2010). Zaostajanje Srbije u tom kontekstu rezultat je naglašenog institucionalnog vakuuma u usmeravanju naučnoistraživačkog rada, razvoja novih tehnologija i širenja transfera tehnologije, što je vodilo neracionalnom dupliranju troškova, tehnološkoj dezintegraciji privrede, slabljenju konkurentne sposobnosti preduzeća na tržištu, razornoj konkurenciji inostranih kompanija i necelishodnoj difuziji novih znanja i tehnologija. Zaostajanje je uočljivo u svim segmentima naučno-tehnološkog potencijala: tehnička kultura i tradicija stanovništva; broj i kvalitet istraživačkih kadrova; opremljenost istraživačkih organizacija; informacioni sistem i uključenost u mrežu međunarodnih istraživačkih institucija; organizacija raspoloživog istraživačkog potencijala i nivo njegove povezanosti sa privredom; sposobnost privrede da apsorbuje nova znanja i inovacije (Yamakawa, 2010).

Praktična smetnja u procesu afirmacije naučnoistraživačkog rada javlja se već na području sistema obrazovanja. Tradicionalno defektan sistem obrazovanja odbacivao je katastrofalne rezultate u produkciji vrhunskih i kreativnih kadrova. Nedovoljna ulaganja u strateška i operativna usmeravanja naučnoistraživačkog i razvojnog rada sa negativnim performansama obrazovanja, doprinela su svojevrsnom izolacionalizmu zemlje i povećavanju jaza u stepenu razvoja nauke i tehnologije u odnosu na razvijen svet (Kojok, 2012).

3.3. Elementi strategije razvoja preduzetništva

Preduzetništvo, kao jedna od osam ključnih kompetencija Veća Evrope, još uvek nije celovito rađena i implementirana u obrazovnom sistemu Republike Srbije. Posmatrano dugoročno, u procesu harmonizacije, a u svrhu opšteg društvenog i privrednog napretka, preduzetništvo je potrebno uključiti u nacionalnu strategiju privrednog razvoja, ali i sve nivoe obrazovanja, kako bi se omogućilo preduzetničko učenje i nakon formalnog obrazovanja.

Sa strategijske tačke gledišta, nužno je razlikovanje šireg i užeg koncepta preduzetničkog obrazovanja. Širi koncept je u funkciji razvijanja preduzetničkih sklonosti, veština i sposobnosti, kako bi se obezbedio razvoj određenih odlika ličnosti, kao na primer: inicijativnost, samostalnost, odgovornost; u pogledu usvajanja osnovnih ekonomskih koncepata. Uži koncept podrazumeva osposobljavanje za pokretanje poslovnih subjekata i upravljanje njima (Simons, 2003).

Evropski parlament i Evropsko veće, u svojim preporukama za razvoj preduzetništva, navode definiciju i načela kompetencije celoživotnog učenja. Prema tom gledištu, preduzetništvo predstavlja sposobnost pojedinca da pretvara ideje u dela. Ono podrazumeva kreativnost, inovativnost, sposobnost razumnog preuzimanja rizika, kao i sposobnost planiranja, organizovanja i vođenja projekata, radi postizanja određenih ciljeva, što znači razvijanje sposobnosti iskorišćavanja povoljnih prilika (European Commission, 2003). U iznetom smislu, Strategija razvoja preduzetništva trebalo bi da bude zasnovana na sledećim načelima:

- *održivost razvoja* - preduzetnička kompetencija po svojim karakteristikama jedna je od glavnih pretpostavki uspešne održivosti preduzeća
- *socijalna osetljivost* - preduzetništvo treba da uvažava potrebe društvene zajednice, kao i pojedinaca
- *kompetentnost* svakog pojedinca i visok nivo osposobljenosti, što doprinosi podizanju ukupnog preduzetničkog kapaciteta, kao novog kvaliteta u svakom segmentu društva, bez obzira na direktnu komercijalnu korist, što je ujedno i preduslov za podizanje nivoa opšte konkurentnosti
- *takmičarski duh* - konkurentnost u lokalnom, regionalnom, nacionalnom i internacionalnom kontekstu, jer tržište rada i privreda u celini, počivaju na postizanju viših ciljeva i poređenju s drugima
- *odlučno delovanje* - poslovna ideja može zaživeti samo odlučnim delovanjem, okretnim i energičnim transformisanjem kreativne ideje i inovacije u poslovnu priliku
- *naučna zasnovanost* - komplementarnim jačanjem veza između nauke i preduzetništva u istraživačko-razvojnim projektima mogu se stvoriti potsticajni uslovi za kontinuirani rast i razvoj privrede
- *jednakost uključivanja za sve* - sticanje preduzetničke kompetencije, kao i njeno ostvarenje u različitim okruženjima, potrebno je omogućiti svim građanima, radi ostvarivanja opštih dobara
- *evropska dimenzija* - svi dokumenti eu potstiču, ali i određuju preduzetničku kompetenciju kao jednu od ključnih kompetencija celoživotnog učenja

Kada je u pitanju usvajanje Strategije za razvoj preduzetništva, ono što je najvažnije jeste obezbeđenje njenog održivog i stabilnog sistema finansiranja na nivou države, a zatim i na svim ostalim nižim nivoima vlasti i strukovnih udruženja preduzetnika. Međutim, ovde treba ukazati na velike probleme iz domena budžetske krize, s kojima se Republika Srbija suočava danas, a izvesno je da će je pratiti i u narednom periodu od 2012. do 2015. godine.

Po našem shvatanju, pravi dugoročni put izgradnje zdravih javnih finansija je naglo oživljavanje privredne aktivnosti, porast zaposlenosti, porast izvoza, oštra selekcija uvoza, selektivno kresanje budžetskih rashoda, ograničavanje budžetske potrošnje u bruto domaćem proizvodu u korist oživ-

ljavanja proizvodnih investicija. U tu stratešku funkciju razvoja treba uključiti drugačiju (stimulativnu) monetarno-kreditnu, fiskalnu, spoljnotrgovinsku politiku i politiku raspodele. To je potpuno drugačiji koncept i strategija razvoja i stabilizacije u odnosu na postojeće. Dalje „krpljenje“ ovog sistema i pokrivanje sve većeg deficita javnog sektora vodi, konačno, njegovoj destrukciji i slomu sistema javnog finansiranja.

Na osnovu napred iznetog, može se zaključiti da je razvoj preduzetničkog znanja u velikoj meri zavisao od društvenog i političkog sistema zemlje, koji treba da budu otvoreni za slobodnu raspravu i participaciju. Promene u obrazovanju menadžera i preduzetnika trebalo bi da imaju dva međusobno povezana pristupa, *a posebno u domenu javnih finansija*. *Prvo*, globalizacija ekonomije usmerava sve države, koje streme prosperitetu, na ekonomiju znanja zasnovanu na visokorazvijenim veštinama i tehnologiji visokog stepena. *Drugo*, savremeno shvatanje suštine obrazovnog procesa zasniva se na postulatu da cilj učenja nije samo akumuliranje činjenica već i učenje kako da se uči i razmišlja. U tom kontekstu, treba kritički sagledati postojeće sisteme obrazovanja menadžera i preduzetnika, te pristupiti njihovom inoviranju uvažavajući specifičnosti pojedinih država i regiona.

Zaključak

Zaostajanje Srbije u razvoju preduzetništva rezultat je naglašenog institucionalnog vakuuma u usmeravanju naučnoistraživačkog rada, razvoja novih tehnologija i širenja transfera tehnologije, što je vodilo neracionalnom dupliranju troškova, tehnološkoj dezintegraciji privrede, slabljenju konkurentne sposobnosti preduzeća na tržištu, razornoj konkurenciji inostranih kompanija i nerealnoj difuziji novih znanja i tehnologija. Zaostajanje je uočljivo u svim segmentima naučno-tehnološkog potencijala: tehnička kultura i tradicija stanovništva; broj i kvalitet istraživačkih kadrova; opremljenost istraživačkih organizacija; informacioni sistem i uključenost u mrežu međunarodnih istraživačkih institucija; organizacija raspoloživog istraživačkog potencijala i nivo njegove povezanosti sa privredom; sposobnost privrede da apsorbira nova znanja i inovacije

Kada je u pitanju usvajanje Strategije za razvoj preduzetništva, ono što je najvažnije jeste obezbeđenje njenog održivog i stabilnog sistema finansiranja na nivou države, a zatim i na svim ostalim nižim nivoima vlasti i strukovnih udruženja preduzetnika. Međutim, ovde treba imati u vidu velike probleme iz domena budžetske krize, s kojima se Republika Srbija suočava danas, a izvesno je da će je pratiti i u narednom periodu od 2012. do 2015. godine.

Razvoj preduzetničkog znanja u velikoj meri je zavisao od društvenog i političkog sistema zemlje, koji treba da budu otvoreni za slobodnu raspravu i participaciju. Promene u obrazovanju menadžera i preduzetnika trebalo bi da imaju dva međusobno povezana pristupa, *a posebno u domenu javnih finansija*. *Prvo*, globalizacija ekonomije usmerava sve države, koje streme prosperitetu, na ekonomiju znanja zasnovanu na visokorazvijenim veštinama i tehnologiji visokog stepena. *Drugo*, savremeno shvatanje suštine obrazovnog procesa zasniva se na postulatu da cilj učenja nije samo akumuliranje činjenica već i učenje kako da se uči i razmišlja. U tom kontekstu, treba kritički sagledati postojeće sisteme obrazovanja menadžera i preduzetnika, te pristupiti njihovom inoviranju uvažavajući specifičnosti pojedinih država i regiona, a posebno teško stanje finansijskog sistema Srbije u pogledu prezaduženosti opšte države, što i jeste poseban izazov i čijem rešavanju značajno može doprineti razvoj preduzetništva.

Role of entrepreneurship in developing the competitiveness of Serbian

Abstract

Managing the knowledge a good entrepreneur can use the resources, not only his but also other people. In this paper, entrepreneurship is considered from three key aspects: operational, tactical and strategic. The first two relate to the individual entrepreneur, or the use of its resources and permanent acquisition of knowledge in this area. Last but not least, is the development of an optimal relationship between the state as an institution (public management) entrepreneurs and managers. Optimal Establishment of a national strategy requires the development of permanent n acquisition of entrepreneurial skills through a comprehensive education system. Therefore, one must use the synergy of management of the individual with entrepreneurial segment of society (especially in the field of small and medium enterprises). In this context, the necessary and sufficient conditions can be provided at the state level cuts modernization of skills development at all three levels considered. The results of the examination of the problem suggest that the effectiveness of government measures in the given context, have positive and profound positive consequences for the competitiveness of Serbian economy.

Keywords: *innovation, manager, education, entrepreneur, strategy development, knowledge.*

Literatura

1. Audretsch, D., Callejón, M., (2007). Current industrial policy: business knowledge and innovation, English translation from La política industrial actual: conocimiento e innovación empresarial, published in *Economía Industrial*, n. 363, 2007., <http://www.ub.edu/graap/pdfcallejon/Callejon-Audretsch-Politica%20industrial-final-EN.pdf>, (Sačuvano: 16.04.2012).
2. Baum, S., Ma J., Payea, K., (2010). Education Pays 2010, The Benefits of Higher Education for Individuals and Society, http://trends.collegeboard.org/downloads/Education_Pays_2010.pdf
3. Brown, L.A., (1981). *Innovation Diffusion*, London, http://books.google.rs/books?id=A_kNAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=sr#v=onepage&q&f=false (Sačuvano: 04.04.2012).
4. Crandall, W. "Rick", Crandall, R. E., Ashraf, M., (2005). The perilous world of management fashion: A re-examination of their life cycles, <http://www.uncp.edu/business/research/pdf/F-05-01.pdf>
5. Drucker, P. F., (1994). The Age of Social Transformation, *The Atlantic Monthly*, November 1994, http://books.google.rs/books?id=9abH-c-wiHAC&pg=PA68&lpg=PA68&dq=Peter+F.+Drucker,+The+Age+of+Social+Transformation,+The+Atlantic+Monthly,+November+1994,&source=bl&ots=ecqk_jeSOS&sig=qB6V30aoffM0L3Ijje_yH7jfEn8&hl=sr&sa=X&ei=RQOXT6CgBoGf-QbF6ND-DQ&ved=0CFMQ6AEwBg#v=onepage&q=Peter%20F.%20Drucker%2C%20The%20Age%20of%20Social%20Transformation%2C%20The%20Atlantic%20Monthly%2C%20November%201994%2C&f=false & <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/12/the-education-of-peter-drucker/4484/> (Sačuvano: 20.02.2012).
6. European Commission, Directorate-General for Education and Culture, (2003). Implementation of "Education and Training 2010" work programme, Working group on Basic skills, entrepreneurship and foreign languages. Progress Report November 2003, http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/basic-skills_en.pdf, (Sačuvano: 19.04.2012).

7. Fagerberg, J., (2003). *Innovation: A Guide to the Literature*, Centre for Technology, Innovation and Culture, University of Oslo, October 12, 2003 http://www.globelicsacademy.net/pdf/JanFagerberg_1.pdf (Sačuvano: 18.04.2012).
8. Harfst, K. L., (2010). *The Evolution and Implications of Entrepreneurship Curriculum at Universities*, Department of Workforce Education and Development Southern Illinois University Carbondale Carbondale, IL 62901-4605 <http://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=ojwed>, (Sačuvano: 22.03.2012).
9. Kojok, A., Dani, A., Mokahal, M., Bakri, M., (2012), *Barriers to Entrepreneurial Endeavors in a Developing Economy*, The Authors Rima M. Bizri, Coordinator and Lecturer of Management, CBA, Hariri Canadian University, <http://www.wbiconpro.com/428-Rima%20Bizri.pdf>, (Sačuvano: 12.04.2012).
10. Link, A. N. & Welsh, D. H. B., (2011). *From Laboratory to Market: On the Propensity of Young Inventors to Form a New Business*, *Small Bus Econ*, Springer Science+Business Media, LLC. 2011, JEL Classifications L26, <http://www.springerlink.com/content/718167615041533r/fulltext.pdf> (Sačuvano: 30.03.2012)
11. Morrison, C., (1991). *Decisions of Firms and Productivity Growth with Fixed Input Constraints: An Empirical Comparison of U.S. and Japanese Manufacturing*, January 1991, In: *Productivity Growth in Japan and the*, Volume URL: <http://www.nber.org/books/hult91-1>, United States Chapter pages in book: (p. 135 - 172) <http://www.nber.org/chapters/c8446>, (Sačuvano: 26.02.2012).
12. OECD, (2004), 2 nd Conference of Ministers Responsible for Small and Medium-Sized Enterprises (SMES), *Fostering Entrepreneurship And Firm Creaton as a Driver of Growth in a Global Economy, Towards a more Responsible and Inclusive Globalisation*, Istanbul, Turkey 3-5 June 2004, <http://www.oecd.org/dataoecd/6/14/31917899.pdf>(Sačuvano: 25.03.2012).
13. Psacharopoulos, G., Patrinos, H. A., (2002). *Returns to Investment in Education, A Further Update*, Policy Research Working Paper 2881, The World Bank, Latin America and the Caribbean Region Education Sector Unit, September 2002, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1135281504040>Returns_Investment_Edu.pdf (Sačuvano: 26.04.2012).
14. Psacharopoulos, G., (2008). *Economics of Education: A 50-year anniversary recap*, Athens University, August 28, 2008, <http://elearn.elke.uoa.gr/2ndICEE/psach.pdf> (Sačuvano: 28.03.2012).
15. Savickas, M.L., Nota, L., Rossier, J., at all, (2009). *Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century*, [http://fab-forum.ch/uploads/1295793647/Life%20designing\(ENG\).pdf](http://fab-forum.ch/uploads/1295793647/Life%20designing%20(ENG).pdf)Van Esbroeck E. i sar. (2005), <http://www.business.ualberta.ca/People/BusinessAlumni/~media/business/People/BusinessAlumni/Documents/Profiles/EdmondVanEsbroeck.ashx>(Sačuvano: 30.03.2012).
16. Simons, K.L., (2003). *Industrial Growth and Competition, The Role of Technology in Firm Success, Industry Evolution, and Regional and National Growth*, Essential Course Notes EC2212, <http://homepages.rpi.edu/~simonk/pdf/igc.pdf> (Sačuvano: 19.04.2012).
17. Stevenson, H.H., (2000), *Why Entrepreneurship Has Won*, Harvard University, Coleman White Paper, USASBE Plenary Address, February 17, 2000, http://www.unm.edu/~asalazar/Kauffman/Entrep_research/e_won.pdf (Sačuvano: 06.04.2012).
18. Von Borgstede Ch. and Biel A., (2002). *Pro-Environmental Behaviour: Situational Barriers and Concern for the Good at Stake*, Department of Psychology University of Göteborg, Göteborg Psychological Reports, 2002, 32, No. 1, <http://130.241.147.3/download/gpr021.pdf> (Sačuvano: 16.04.2012).
19. Williamson, O. E., (1968). *Economies as an Antitrust Defense: The Welfare Tradeoffs*, *The American Economic Review*, Vol. 58, No. 1 (Mar., 1968), pp. 18-36, Published by: American Economic Association, <http://www.jstor.org/stable/1831653>, <http://www.antitrust-dufe.org/uploadfile/2010/0604/20100604072638614.pdf> (Sačuvano: 16.04.2012).
20. Yamakawa, Y., Peng M. W., Deeds D.L., (2010). *Revitalizing and Learning from Failure for Future Entrepreneurial Growth*, *Frontiers of Entrepreneurship Research*, Volume 30, Issue 6, CHAPTER VI. *Entrepreneurial Cognition*, Article 1, 6-12-2010, <http://digitalknowledge.babson.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1887&context=fer> (Sačuvano: 15.04.2012).